

کیفیت حسابرسی و محافظه کاری: شواهدی از شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

دکتر شکراله خواجهوی
دانشیار حسابداری دانشگاه شیراز، ایران
مهرداد ابراهیمی
دانشجوی دکتری حسابداری دانشگاه شیراز، ایران
E-mail: shkhajavi@gmail.com
E-mail: mehrdadebrahimi66@gmail.com

چکیده

یکی از فرضیه هایی که در توجیه تقاضا برای خدمات حسابرسی در بازارهای آزاد مطرح می باشد فرضیه اطلاعات است. بنابراین سرمایه گذاران و فعالان اقتصادی همواره به دنبال دستیابی به اطلاعات معتبر و حسابرسی شده می باشند تا بتوانند از مزایای حاصل از داد و ستد اوراق بهادار بهره مند گردند. محافظه کاری، رفتار فرصت طلبانه مدیر را محدود می نماید و از طریق تاییدپذیری نامتقارن، سویه های مدیریتی را کاهش می دهد. چنین به نظر می رسد که محافظه کاری یک مکانیزم گزارشگری مالی کارا می باشد. بنابراین، هدف این پژوهش بررسی تأثیر کیفیت حسابرسی بر محافظه کاری شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. برای تحقق این هدف معیارهای اندازه حسابرس، دوره تصدی حسابرس و تخصص حسابرس در صنعت به عنوان معیارهای کیفیت حسابرسی در نظر گرفته شده اند. برای اندازه گیری محافظه کاری نیز از مدل محافظه کاری خان و واتس [18] استفاده می شود. برای انجام این پژوهش، سه فرضیه طراحی شد که رابطه بین کیفیت حسابرسی و محافظه کاری را در بین شرکت ها و در طی دوره مورد نظر بررسی می نماید. بنابراین، برای آزمون فرضیه های پژوهش روش آماری "داده های تلفیقی" بکار گرفته شده

است. دوره زمانی مورد مطالعه برای هر یک از فرضیه های پژوهش، سال های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ و نمونه انتخابی شامل ۸۴ شرکت است.

نتایج حاصل از آزمون فرضیه های این پژوهش حاکی از این است که صرف نظر از اندازه شرکت، نسبت بدهی، سودآوری و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری سهام، بین اندازه حسابرِس و تخصص حسابرِس در صنعت با محافظه کاری شرکت رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد اما رابطه بین دوره تصدی حسابرِس و محافظه کاری، منفی است.

واژه های کلیدی: ۱. کیفیت حسابرِس، ۲. محافظه کاری، ۳. داده های تلفیقی، ۴. بورس اوراق بهادار تهران.

۱. مقدمه

کیفیت اطلاعات در بازارهای سرمایه برای آن‌هایی که در هر مرحله از فرآیندی که اطلاعات تولید، منتشر و برای مقاصد تخصیص سرمایه مورد استفاده قرار می‌گیرد، مشارکت دارند مهم است. تخصیص سرمایه را در حالت کلی به صورت هرگونه تخصیص منابع در آینده (تصمیم سرمایه‌گذاری) تفسیر می‌نمایند. کیفیت اطلاعات همچنین برای ارزیابی نتایج گذشته (اهداف قراردادی، شامل پاداش مرتبط با نتایج)، نیز مهم است [17].

عدم تقارن اطلاعاتی افراد داخل شرکت و سرمایه‌گذاران خارج از شرکت باعث ایجاد تقاضا برای محافظه‌کاری می‌شود؛ زیرا محافظه‌کاری انگیزه و توانایی مدیران را در دستکاری اعداد حسابداری کاهش می‌دهد و از این رو باعث کاهش عدم تقارن اطلاعاتی و زیان‌های ناشی از آن می‌شود [۵]. محافظه‌کاری، رفتار فرصت‌طلبانه مدیر را محدود می‌نماید و از طریق تاییدپذیری نامتقارن، سویه‌های مدیریتی را کاهش می‌دهد. چنین به نظر می‌رسد که در صورت نبود قرارداد نیز محافظه‌کاری یک مکانیزم گزارشگری مالی کارا می‌باشد. سایر تفسیرهایی که از محافظه‌کاری می‌شوند نشان می‌دهند که علاوه بر نقش محافظه‌کاری در کاهش سویه مدیریتی در گزارشگری مالی، گروه‌هایی که درگیر در قراردادها نیستند نیز برای محافظه‌کاری به عنوان محدودیتی که پرداخت‌های فرصت‌طلبانه به مدیران و سایر گروه‌های طرف قرارداد را محدود می‌نماید، ارزش‌قایل هستند.

از این رو، محافظه‌کاری و سویه مربوط به خالص‌دارایی‌ها احتمالاً از اجزای مهم گزارشگری مالی کارا می‌باشند که "خوب" هستند [18]. حساب‌برسان ارایه‌دهنده خدمت سودمندی هستند که به وسیله سرمایه‌گذاران تقاضا می‌شود [15]. بنابراین، کیفیت حسابرسی بالاتر می‌بایست باورپذیری بیش‌تری را برای صورت‌های مالی به همراه داشته باشد [17]. از این رو، در این مقاله به بررسی این مسئله پرداخته می‌شود که آیا کیفیت حسابرسی تأثیری بر محافظه‌کاری شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران دارد؟

۲. مبانی نظری

محافظه کاری به عنوان قابلیت رسیدگی (تاییدپذیری) بالاتر مورد نیاز برای شناسایی سودها نسبت به زیان‌ها تعریف شده است. متداول‌ترین تعریف محافظه کاری به این صورت است: هیچگونه سودی را پیش‌بینی نکنید اما همه زیان‌ها را پیش‌بینی نمایید [۱۰]. پژوهش‌های تجربی با بسط این تعریف، دو نوع محافظه کاری را معرفی کرده‌اند. این دو نوع از محافظه کاری عبارتند از: ۱- محافظه کاری مشروط یا پیش از رویداد و ۲- محافظه کاری نامشروط یا پس از رویداد. تفاوت اولیه بین دو نوع از محافظه کاری این است که محافظه کاری مشروط به رخدادهای اقتصادی بستگی دارد در حالی که محافظه کاری نامشروط به رخدادهای اقتصادی بستگی ندارد [22].

محافظه کاری مشروط زمانی رخ می‌دهد که سیستم حسابداری اخبار اقتصادی منفی را بر مبنای به موقع تری نسبت اخبار اقتصادی مثبت، شناسایی نماید. به بیان دیگر، محافظه کاری مشروط به رخدادها یا (اخبار اقتصادی مثبت یا منفی) بستگی دارد و از طریق استانداردهای مربوط به شناسایی نامتقارن متمایز می‌گردد. مثال‌هایی از محافظه کاری مشروط عبارتند از حسابداری نامتقارن برای سود و زیان‌های احتمالی و حسابداری موجودی‌ها با استفاده از قاعده اقل بهای تمام شده یا بازار [25]. محافظه کاری نامشروط یا پس از رویداد، از طریق شناسایی کم‌تر از واقع خالص دارایی‌های حسابداری رخ می‌دهد. برخلاف محافظه کاری مشروط، محافظه کاری نامشروط به رخدادها بستگی ندارد. مثال‌هایی از محافظه کاری نامشروط عبارتند از هزینه نمودن بلادرنگ مخارج تحقیق و توسعه و استهلاک تسریعی.

تقاضا برای محافظه کاری حسابداری در صورت‌های مالی از منابع متعددی نشأت می‌گیرد. واتس [22] چهار منبع تقاضا را برای محافظه کاری در گزارشگری مالی بر می‌شمارد: (۱) رسیدگی به مشکلات نمایندگی فیما بین گروه‌های مختلف طرف قرارداد که دارای بازده نامتقارن، مسئولیت محدود یا افق‌های زمانی متفاوتی هستند (قراردادها)، (۲) حداقل کردن طرح دعاوی حقوقی از جانب سهامداران (اقامه دعاوی حقوقی) (۳) کاهش

مالیات های پرداختی (مالیات) و ۴) کاهش هزینه های عدم تقارن اطلاعاتی قانون گذاران (قانون گذاران).

بین مدیران شرکت و گروه های خارج از آن در رابطه با عملکرد واقعی شرکت، عدم تقارن اطلاعاتی وجود دارد و این امر می تواند سرمایه گذاران را با ریسک و یا هزینه بیش تری روبرو نماید. سیستم گزارشگری مالی برای بهبود مخابره اطلاعات مربوط به عملکرد شرکت توسط مدیران به استفاده کنندگان از گزارش های مالی ایجاد شده است و اثرات زیان بار عدم تقارن اطلاعاتی را کاهش می دهد. اطلاعات حسابداری می تواند برای اهداف ارزشیابی و هم چنین برای اهداف قراردادهای انگیزش جهت دستیابی به مباشرت اثربخش، مورد استفاده سرمایه گذاران در بازارهای سرمایه قرار گیرد [24].

در حوزه های ادبیات مالی، اقتصادی و حسابداری در ارتباط با منافع حاصل از اطلاعات، به طور مشترک به سه مورد زیر اشاره می کند: ۱- کاهش مخاطره (ریسک)، ۲- بهبود کیفیت تصمیم گیری و ۳- دستیابی به بازده ناشی از داد و ستد اوراق بهادار. وجود صورتهای مالی حسابداری شده امکان دستیابی به هر یک از این منافع را فراهم می آورد [۱۲]. حسابداری با کیفیت تر میزان دستیابی به این منافع را افزایش خواهد داد؛ چرا که حسابرس مستقل باید ارقام حسابداری را به عنوان یکی از منابع مهم اطلاعات در دسترس عموم، مورد بررسی قرار دهد؛ زیرا سرمایه گذاران بدون دسترسی به صورتهای مالی قابل اتکا که توسط حسابرسان مستقل حسابداری شده باشند، نمی توانند تصمیمات عقلایی اتخاذ نمایند [19].

۳. پیشینه پژوهش

۳.۱. پژوهش های خارجی

جنکینز و ویلری [20]، رابطه بین دوره تصدی حسابداری و گزارش سودهای محافظه کارانه را برای نمونه ای متشکل از ۸۶۹۱۴ مشاهده (سال-شرکت)، طی سال های ۲۰۰۴-۱۹۸۰، مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش حاکی از این بود که بین گزارش سودهای محافظه کارانه و دوره تصدی حسابداری، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

لی [23]، اثر دوره تصدی حسابرس بر محافظه کاری را با استفاده از نمونه ای متشکل از ۸۲۶۶۳ مشاهده (سال-شرکت) طی سال های ۲۰۰۴-۱۹۸۰، مورد بررسی قرار داد. نتایج تحقیق حاکی از این بود که رابطه بین دوره تصدی حسابرس و محافظه کاری تنها در شرکت های بزرگ و شرکت هایی که تحت نظارت شدید حسابرسان هستند، مثبت می باشد و این رابطه در شرکت های کوچک و یا شرکت هایی که نظارت حسابرسان در آن ها ضعیف است، منفی و معنادار خواهد بود.

دان و میهو [16]، رابطه بین تخصص حسابرس در صنعت و کیفیت افشا را برای نمونه ای متشکل از ۳۵۰۱ شرکت در سال ۲۰۰۱ مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش حاکی از این بود که خدمات حسابرسان متخصص در صنعت، در صنایع آزاد برای صاحبکاران دارای ارزش افزوده است زیرا کیفیت افشا را بهبود می بخشد و بنابراین انتخاب حسابرسان متخصص در صنعت، علامتی برای کیفیت افشای بالاتر است. نتایج این پژوهش همچنین نشان می داد که در صنایع تحت نظارت، حسابرسان متخصص در صنعت هیچگونه تاثیری بر کیفیت افشا نخواهند گذاشت زیرا در این صنایع به دلیل نظارت قانون گذار، عدم تقارن اطلاعاتی کم تری وجود دارد و صاحبکاران انگیزه و فرصت کم تری برای بهبود کیفیت افشا خواهند داشت.

کارسلو و ناجی [14]، رابطه بین دوره تصدی حسابرس و گزارشگری مالی متقلبانه را برای نمونه ای متشکل از ۶۸۳۴۲ مشاهده (سال-شرکت) طی سال های ۲۰۰۱-۱۹۹۰، مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش حاکی از این بود که احتمال گزارشگری مالی متقلبانه برای سه سال نخست تصدی حسابرس بیش تر است. این نتایج بیانگر این است که چرخش اجباری حسابرس می تواند اثرات نامساعدی بر کیفیت حسابرسی داشته باشد.

جانسون و همکاران [21]، اثر دوره تصدی حسابرس بر کیفیت گزارشگری مالی را با استفاده از نمونه ای متشکل از ۱۱۱۴۸ مشاهده (سال-شرکت) طی سال های ۱۹۹۵-۱۹۸۶، مورد بررسی قرار دادند. نتایج این تحقیق نشان می داد چنانچه دوره تصدی حسابرس کوتاه باشد، سطح اقلام تعهدی غیرمنتظره بیش تر و پایداری اقلام تعهدی کم تر خواهد.

۲.۳. پژوهش های داخلی

پژوهش های داخلی اندکی در زمینه کیفیت حسابرسی و محافظه کاری انجام شده است. در ادامه به برخی از پژوهش های انجام شده درباره کیفیت حسابرسی اشاره می شود. کرمی و بذرافشان [۸]، با استفاده از نمونه ای متشکل از ۵۱ شرکت، طی سال های ۱۳۸۵-۱۳۸۱، به بررسی رابطه بین دوره تصدی حسابرس و گزارشگری سودهای محافظه کارانه در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نتایج این پژوهش نشان می داد که بین دوره تصدی حسابرس و محافظه کاری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. بنابراین با افزایش دوره تصدی حسابرس، محافظه کاری افزایش می یابد و در دوره تصدی کوتاه محافظه کاری کم تر است.

اعتمادی و همکاران [۲]، با استفاده از نمونه ای متشکل از ۱۱۷ شرکت، طی سال های ۱۳۸۶-۱۳۸۱، به بررسی رابطه بین تخصص صنعت حسابرس و کیفیت سود شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نتایج این پژوهش نشان می داد شرکت هایی که حسابرس آن ها متخصص صنعت است، دارای سطح اقلام تعهدی اختیاری کم تر و ضریب واکنش سود بالاتری نسبت به شرکت هایی که حسابرس آن ها متخصص صنعت نیست، هستند. به بیان دیگر، حسابرسان متخصص صنعت، حسابرسی های با کیفیت تری به صاحبکاران خود ارائه می کنند.

علوی طبری و عارف منش [۸]، با استفاده از نمونه ای متشکل از ۵۲ شرکت، طی سال های ۱۳۸۹-۱۳۸۱، به بررسی رابطه بین تخصص صنعت حسابرس و تاخیر در ارائه گزارش های حسابداری در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. حسابرسان متخصص صنعت قادر به کسب دانش و تجربه مخصوص صنعت و آشنایی سریع با محیط تجاری صاحبکار می باشند. بنابراین، احتمال تکمیل سریع فرآیند حسابرسی نسبت به حسابرسان غیرمتخصص صنعت را خواهند داشت. به طور کلی، نتایج این تحقیق حاکی از این بود که تاخیر در ارائه گزارش های حسابرسی در شرکت هایی که توسط متخصص صنعت حسابرسی شده است کوتاه تر است.

۴. روش پژوهش

این پژوهش کاربردی و طرح آن از نوع شبه تجربی و با استفاده از رویکرد پس رویدادی است. به بیان دیگر، این روش برای انجام پژوهش هایی به کار می رود که پژوهش گر در جست و جوی علت یا علل روابط معینی است که در گذشته رخ داده و تمام شده است. بنابراین، این نوع طرح پژوهش از روایی بیرونی بالایی برخوردار است [۶].

۴. ۱. فرضیه های پژوهش

با توجه به مبانی نظری و پیشینه پژوهش، فرضیه هایی به شرح زیر تدوین شد:

- ۱- بین اندازه حسابرس و محافظه کاری رابطه معنی داری وجود دارد.
- ۲- بین دوره تصدی حسابرس و محافظه کاری رابطه معنی داری وجود دارد.
- ۳- بین تخصص حسابرس در صنعت و محافظه کاری رابطه معنی داری وجود دارد.

۴. ۲. تعریف متغیرهای پژوهش

در این پژوهش، از سه دسته متغیرهای مستقل، وابسته و کنترلی استفاده می شود.

۴. ۲. ۱. متغیرهای مستقل

متغیرهای مستقل در این پژوهش، معیارهای کیفیت حسابرسی است. در این پژوهش، مطابق با پژوهش های کرمی و بذرافشان [۹]، اعتمادی و همکاران [۲]، علوی طبری و عارف منش [۸] و سوزا و همکاران [26]، ابراهیمی کردلر و رحمتی [۱] و علوی طبری و همکاران [۷] برای اندازه گیری کیفیت حسابرسی از معیارهای اندازه حسابرس، دوره تصدی حسابرس و تخصص حسابرس در صنعت استفاده شده است.

اندازه حسابرس: پژوهش هایی که در ایران از اندازه حسابرس به عنوان یک معیار برای کیفیت حسابرسی استفاده می کنند، به طور معمول سازمان حسابرسی را به عنوان حسابرس بزرگ و موسسات حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی را به عنوان حسابرس کوچک در نظر می گیرند. بنابراین، اندازه حسابرس یک متغیر موهومی خواهد بود که اگر حسابرس شرکت سازمان حسابرسی باشد، مقدار آن یک و در غیر این صورت صفر خواهد بود [Error! Reference source not found.].

دوره تصدی حسابرس: تعداد سال های پیاپی که حسابرس در استخدام یک شرکت است، دوره تصدی حسابرس نامیده می شود. بنابراین، اندازه گیری صحیح دوره تصدی حسابرس مستلزم تعیین دقیق نخستین سال استخدام حسابرس در شرکت صاحبکار است که اطلاعات آن به طور معمول در دسترس نیست. از این رو، سال ۱۳۸۰ به عنوان سال پایه در نظر گرفته می شود [۸].

تخصیص حسابرس در صنعت: تخصیص حسابرس در صنعت شامل خلق ایده های سازنده جهت کمک (ایجاد ارزش افزوده) به صاحبکاران، همچنین فراهم نمودن دیدگاه ها و یا راه کارهای تازه برای برخی از موضوع هایی است که صاحبکاران در صنایع مربوط به خود با آن مواجه می شوند. از آن جا که حالات مختلف تخصیص حسابرس در صنعت به طور مستقیم قابل مشاهده نیست، تحقیقات گذشته شاخص های مختلفی را برای اندازه گیری تخصیص حسابرس در صنعت به کار گرفته اند. رویکردهای سهم بازار و سهم پرتفوی غالباً به عنوان شاخص هایی برای تخصیص حسابرس در صنعت به کار گرفته می شوند. در این پژوهش، تخصیص حسابرس در صنعت با استفاده از رویکرد سهم بازار اندازه گیری شده است. بنابراین؛

$$MKTSHR_{ik} = \frac{\sum_{j=1}^{J_{ik}} SALES_{ijk}}{\sum_{i=1}^{I_k} \sum_{j=1}^{J_{ik}} SALES_{ijk}}$$

که در این رابطه، i نشان دهنده حسابرسان، j بیان گر شرکت های صاحبکار، k بیان گر صنایع حسابرسی شده و I_k تعداد حسابرسان صنعت k ، J_{ik} صاحبکاران حسابرسی شده توسط حسابرس i در صنعت k و $SALES_{ijk}$ ، درآمد فروش صاحبکار j ، حسابرسی شده توسط حسابرس i می باشد. در صورتی حسابرس به عنوان متخصص صنعت طبقه بندی می شود که بالاترین سهم بازار در صنعت k را داشته باشد و آن سهم از دومین سهم بازار حسابرس حداقل ۱۰٪ بیش تر باشد. چنانچه طبق روش سهم بازار حسابرس به عنوان متخصص شناسایی شود، تخصیص حسابرس در صنعت برابر ۱ و در غیر این صورت برابر صفر خواهد بود [۸].

۴.۲.۲. متغیرهای وابسته

متغیر وابسته در این پژوهش، محافظه کاری می باشد که با استفاده از مدل محافظه کاری خان و واتس [22] محاسبه می شود. خان و واتس [22] برای برآورد یک معیار سنجش محافظه کاری سال - شرکت از معیار عدم تقارن زمانی باسو (۱۹۹۷) استفاده می کنند. باسو (۱۹۹۷) در عملیاتی نمودن مفهوم محافظه کاری بر این نکته که سود اخبارهای بد را سریع تر از اخبارهای خوب منعکس می نماید، تاکید می کند. باسو، اولین فردی بود که عدم تقارن زمانی را با محافظه کاری در حسابداری مرتبط ساخت. بر طبق مدل پیشنهادی باسو، هرچه که عدم تقارن زمانی بیش تر باشد، درجه محافظه کاری در شرکت نیز بیش تر خواهد بود. رگرسیون مقطعی باسو (۱۹۹۷) به صورت زیر است:

$$X_i = \beta_1 + \beta_2 D_i + \beta_3 R_i + \beta_4 D_i R_i + \varepsilon_i \quad (1)$$

که در این رابطه:

i : نشان دهنده شرکت

X : سود گزارش شده (سود خالص قبل از اقلام غیرمترقبه) تقسیم بر ارزش بازار سهام در ابتدای سال مالی

R : بازده سهام در طی سال مالی

D : یک متغیر مصنوعی است که در صورتی که $R < 0$ باشد، برابر با ۱ و در غیر این صورت، برابر با صفر است.

β_4 : معیار سنجش به موقع بودن اخبار خوب یا شناسایی سود است. β_4 معیار سنجش به موقع بودن اضافی اخبار بد نسبت به اخبار خوب (یا محافظه کاری) است و $\beta_4 + \beta_3$ برابر است با کل به موقع بودن اخبار بد. خان و واتس [22] برای برآورد به موقع بودن اخبار خوب و محافظه کاری در سطح شرکت - سال اذعان می کنند که به موقع بودن اخبار خوب (G_SCORE) در هر سال و به موقع بودن اضافی اخبار بد (C_SCORE) در هر سال توابعی خطی از ویژگی های خاص شرکت در هر سال هستند:

$$G\_SCORE = \beta_3 = \mu_1 + \mu_2 Size_i + \mu_3 M / B_i + \mu_4 Lev_i \quad (2)$$

$$C\_SCORE = \beta_4 = \lambda_1 + \lambda_2 Size_i + \lambda_3 M / B_i + \lambda_4 Lev_i \quad (3)$$

برآوردگرهای تجربی μ_i و λ_i ($i=1$ to 4) در بین شرکت‌ها ثابت هستند اما در طی زمان تغییر می‌کنند؛ زیرا آن‌ها با استفاده از رگرسیون‌های مقطعی سالانه برآورد می‌شوند. معادلات (۲) و (۳) مدل‌های رگرسیونی نیستند. بلکه آن‌ها در معادله (۱) جایگزین می‌شوند تا معادله زیر به دست آید.

$$X_i = \beta_1 + \beta_2 D_i + R_i (\mu_1 + \mu_2 Size_i + \mu_3 M/B_i + \mu_4 Lev_i) + D_i R_i (\lambda_1 + \lambda_2 Size_i + \lambda_3 M/B_i + \lambda_4 Lev_i) + \varepsilon_i \quad (4)$$

آن‌گاه برآوردهای حاصل از معادله (۴) در معادله (۲) و (۳) قرار داده می‌شود تا β_2 و β_4 برای هر شرکت به دست آید. بنابراین، به موقع بودن اضافی اخبار بد (C_SCORE) متغیر مستقل پژوهش خواهد بود.

۴.۲.۳. متغیرهای کنترل

پژوهش‌های پیشین پیرامون محافظه‌کاری، چندین عامل را بر شمرده‌اند که ممکن است بر محافظه‌کاری شرکت‌ها تاثیر بگذارند. از این رو، در این پژوهش تاثیر این عوامل کنترل می‌شوند. متغیرهای کنترلی عبارت‌اند از:

اندازه: طبق تقاضای قراردادی، مالیاتی و قانونی برای محافظه‌کاری انتظار می‌رود که رابطه منفی بین اندازه با محافظه‌کاری وجود داشته باشد اما طبق تقاضای اقامه دعاوی حقوقی برای محافظه‌کاری انتظار بر این است که این رابطه مثبت باشد. در این پژوهش از لگاریتم طبیعی کل دارایی‌های شرکت به عنوان معیار اندازه استفاده شده است. تاثیر اندازه بر محافظه‌کاری در پژوهش‌های خان و واتس [22] و سوزا و همکاران [26] نیز کنترل شده است.

نسبت بدهی: طبق تقاضای قراردادی، مالیاتی، اقامه دعاوی حقوقی و قانونی برای محافظه‌کاری انتظار می‌رود رابطه مثبتی بین اهرم با محافظه‌کاری وجود داشته باشد. اهرم از طریق نسبت کل بدهی به کل دارایی‌ها اندازه‌گیری می‌شود. تاثیر این نسبت در پژوهش‌های خان و واتس [22] و سوزا و همکاران [26] نیز کنترل شده است.

سودآوری: طبق تقاضای قراردادی، مالیاتی، اقامه دعاوی حقوقی و قانونی برای محافظه کاری انتظار می رود رابطه مثبتی بین سودآوری با محافظه کاری وجود داشته باشد. در این پژوهش از بازده دارایی ها به عنوان شاخص سودآوری استفاده می شود. برای محاسبه بازده دارایی ها، سود عملیاتی بر کل دارایی ها تقسیم می شود. تاثیر این نسبت در پژوهش سوزا و همکاران [26] نیز کنترل شده است.

نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری سهام: تقاضای دعاوی حقوقی و مقرراتی برای محافظه کاری بیانگر وجود رابطه مثبت بین محافظه کاری با نسبت ارزش بازار به دفتری پایان دوره است. تاثیر نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری در پژوهش خان و واتس [22] نیز کنترل شده است.

۴.۲.۴. مدل های آزمون فرضیه ها

مدل های زیر برای آزمون فرضیه های پژوهش تخمین زده شدند:

$C\_SCORE_{it} = \beta_0 + \beta_1 AUDSIZE_{it} + \beta_2 LTA_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \beta_4 ROA_{it} + \beta_5 MBV_{it} + \varepsilon_{it}$	فرضیه ۱
$C\_SCORE_{it} = \beta_0 + \beta_1 TENURE_{it} + \beta_2 LTA_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \beta_4 ROA_{it} + \beta_5 MBV_{it} + \varepsilon_{it}$	فرضیه ۲
$C\_SCORE_{it} = \beta_0 + \beta_1 AUDEXP_{it} + \beta_2 LTA_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \beta_4 ROA_{it} + \beta_5 MBV_{it} + \varepsilon_{it}$	فرضیه ۳

C_SCORE_{it} : محافظه کاری

$AUDSIZE_{it}$: اندازه حسابرس

$TENURE_{it}$: دوره تصدی حسابرس

$AUDEXP_{it}$: تخصص حسابرس در صنعت

LTA_{it} : لگاریتم کل دارایی ها

LEV_{it} : نسبت بدهی

ROA_{it} : بازده دارایی ها

MBV_{it} : نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری سهام

۴.۳. جامعه آماری، روش نمونه گیری و محدوده زمانی

جامعه آماری این تحقیق، کلیه شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. در انتخاب نمونه موارد زیر در نظر گرفته خواهد شد:

پایان سال مالی شرکت ها ۲۹ اسفند باشد، شرکت ها در طی دوره مورد نظر سال مالی خود را تغییر نداده و توقف فعالیت نیز نداشته باشند، صورت های مالی و یادداشت های همراه شرکت ها در دوره زمانی ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۰ به گونه کامل در سایت بورس اوراق بهادار موجود باشد، ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام آن ها طی دوره مورد بررسی منفی نباشد و شرکت انتخابی جزء شرکت های سرمایه گذاری، بانک ها و موسسه های بیمه نباشد. با توجه به محدودیت های فوق، کل این شرکت ها مورد بررسی قرار خواهد گرفت و هیچ گونه نمونه گیری به عمل نمی آید. دوره زمانی مورد مطالعه برای کلیه فرضیه های پژوهش سال های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ است.

۴.۴. روش گردآوری داده ها

در این پژوهش برای جمع آوری داده ها و اطلاعات، از روش آرشیوی استفاده می شود. برای گردآوری داده ها و اطلاعات مالی مورد نیاز ابتدا داده های نرم افزار رهاورد نوین و نرم افزار تدبیر پرداز در کنار هم قرار داده شده و اقلام مغایر شناسایی شدند. از آنجا که اختلاف قابل توجهی بین ارقام دو نرم افزار وجود داشت، با استفاده از صورت های مالی موجود در سایت سازمان بورس اوراق بهادار (www.rdis.ir) و اطلاعات سایت های (www.irportfolio.com) و (www.fipiran.org) مغایرت گیری به عمل آمد.

۴.۵. روش تجزیه و تحلیل داده ها

در این پژوهش، رابطه کیفیت حسابرسی و محافظه کاری شرکت ها، از یک سو، در میان شرکت های مختلف و از سوی دیگر، در دوره زمانی ۱۳۸۵-۱۳۹۰ بررسی می شود. بنابراین، در این بررسی، از تجزیه و تحلیل "داده های ترکیبی" استفاده خواهد شد [18]. در ابتدا به بررسی ایستایی یا پایداری متغیرهای وابسته و کنترل پژوهش پرداخته شد.

پارامترهای (گشتاورهای) مربوط به متغیرهای هر مدل اعم از مستقل و وابسته باید در طول زمان در یک مدل رگرسیونی از نوع سری زمانی ثابت باشند که برای تعیین ایستایی (پایایی) متغیرهای مدل از آزمون ریشه واحد لوین، لین و چو استفاده می شود [۵]. بر اساس آزمون ریشه واحد لوین، لین و چو، چون مقدار P-Value کمتر از ۵٪ بوده است کلیه متغیرهای مستقل، وابسته و کنترل پژوهش در طی دوره پژوهش در سطح پایا بوده اند. این بدان معنی است که میانگین و واریانس متغیرها در طول زمان و کوواریانس متغیرها بین سال های مختلف ثابت بوده است. در نتیجه استفاده از این متغیرها در مدل باعث به وجود آمدن رگرسیون کاذب نمی شود. نتایج این آزمون در جدول ۱ برای فرضیه اول تا سوم پژوهش ارائه شده است.

جدول ۱: آزمون پایایی متغیرهای پژوهش

متغیر	آماره	سطح معناداری	متغیر	آماره	سطح معناداری
C_SCORE_{it}	-۲۱/۰۷۵۶	۰/۰۰۰۰	LTA_{it}	-۱۹/۱۴۱۷	۰/۰۰۰۰
$AUDSIZE_{it}$	-۱/۹۲۶۲۴	۰/۰۲۷۰	LEV_{it}	-۱۶/۷۵۰۴	۰/۰۰۰۰
$TENURE_{it}$	-۱۱/۷۷۶۹	۰/۰۰۰۰	ROA_{it}	-۱۳/۸۸۳۵	۰/۰۰۰۰
$AUDEXP_{it}$	-۲۵/۲۷۱۹	۰/۰۰۰۰	MBV_{it}	-۲۵/۶۶۷۶	۰/۰۰۰۰

در مرحله بعد آزمون بروش پاگان (۱۹۸۰) انجام شد. هدف از انجام این آزمون تعیین وجود یا عدم وجود اثر تصادفی در داده ها است [13]. نتایج حاصل از این آزمون که در جدول شماره ۲ آورده شده است حاکی از رد فرض صفر و لزوم استفاده از روش اثرات تصادفی برای هر یک از فرضیه های ۱ تا ۳ می باشد.

جدول ۲: نتایج آزمون بروش پاگان

سطح معناداری	آماره	فرضیه
۰/۰۰۰۰	۳۴/۴۶	۱
۰/۰۰۰۰	۳۵/۸۷	۲
۰/۰۰۰۰	۳۴/۰۲	۳

سپس، آزمون چاو (۱۹۶۰) به منظور انتخاب از بین روش داده های تلفیقی و روش اثرات ثابت انجام شده است [13]. نتایج حاصل از این آزمون در جدول ۳ برای فرضیات ۱ تا ۳ آورده شده است بیانگر قبول فرضیه صفر و لزوم استفاده از روش داده های تلفیقی برای تمامی فرضیه های پژوهش می باشد.

جدول ۳: نتایج آزمون چاو

سطح معناداری	آماره F	فرضیه
۰/۸۴۵۶	۱/۴۳۲۴۷۰	۱
۰/۹۴۱۲	۰/۹۴۲۴۰۱	۲
۰/۹۲۶۴	۰/۹۲۱۲۱۶	۳

بنابراین، جدول شماره ۴ نتایج برآورد مدل فرضیه های ۱، ۲ و ۳ پژوهش را به روش داده های تلفیقی نشان می دهد.

جدول ۴: نتایج برآورد الگو

فرضیه ۳	فرضیه ۲	فرضیه ۱	
-۶/۳۷۲۴۸۶ (۰/۰۰۰۰)	-۷/۱۸۶۴۰۰ (۰/۰۰۰۰)	-۶/۷۳۴۹۴۰ (۰/۰۰۰۰)	C
		۰/۲۲۸۴۵۱ (۰/۰۱۵۶)	AUDSIZE _{it}
	-۰/۰۱۹۷۸۵ (۰/۱۶۳۵)		TENURE _{it}
۰/۴۸۰۳۸۸ (۰/۰۰۱۸)			AUDEXP _{it}
۰/۰۲۹۳۱۵ (۰/۳۹۰۸)	۱۰/۴۱۶۴ (۰/۰۰۳۰)	۰/۰۵۷۳۸۹ (۰/۰۸۱۲)	LTA _{it}
۷/۳۱۷۳۱۲ (۰/۰۰۰۱)	۷/۳۶۳۵۶۴ (۰/۰۰۰۰)	۷/۳۶۸۰۵۶ (۰/۰۰۰۰)	LEV _{it}
۳/۵۷۷۴۶۰ (۰/۰۰۰۰)	۳/۵۱۱۴۵۴ (۰/۰۰۰۰)	۳/۵۶۴۰۱۸ (۰/۰۰۰۰)	ROA _{it}
۰/۳۷۸۳۸ (۰/۰۰۰۰)	(۰/۰۰۱۳) ۰/۳۴۳۴۳	۰/۰۳۶۶۱۷ (۰/۰۰۰۳)	MBV _{it}
٪۱۵/۶۵	٪۱۵/۵۰	٪۱۵/۵۸	R ²
۸۴	۸۴	۸۴	تعداد شرکت ها
۵۰۴	۵۰۴	۵۰۴	تعداد مشاهدات
۱۶۰/۰۸۶۱ (۰/۰۰۰۰)	۱۲۳/۱۱۷۸ (۰/۰۰۰۰)	۱۴۱/۵۹۶۵ (۰/۰۰۰۰)	آماره F
۲/۴۰۶۵۱۴	۲/۴۰۱۷۰۶	۲/۴۰۴۱۳۶	D.-W.

• اعداد داخل پرانتز نماینگر سطح معناداری ضرایب است

نتایج بدست آمده از تخمین فرضیه‌های اول و سوم پژوهش نشان دهنده این است که صرف نظر از اندازه شرکت، اهرم، سودآوری و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری سهام، رابطه بین اندازه حسابرِس و تخصص حسابرِس در صنعت با محافظه کاری شرکت‌های مورد بررسی مثبت و معنادار است. نتایج حاصل از تخمین فرضیه دوم پژوهش نشان دهنده این است که صرف نظر از اندازه شرکت، اهرم، سودآوری و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری سهام، رابطه معناداری بین دوره تصدی حسابرِس و محافظه کاری شرکت‌های مورد بررسی وجود ندارد. یک دلیل احتمالی این است که روابط طولانی مدت بین صاحبکار و حسابرِس، به استقلال حسابرِس لطمه وارد می‌کند و بنابراین بر کیفیت حسابرِس انجام شده و در نتیجه بر کیفیت اطلاعات حسابداری گزارش شده تاثیر منفی دارد.

به گونه کلی، نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌های این پژوهش با نتایج پژوهش‌های سوزا و همکاران [26]، لی [23] و دان و میهو [16]، سازگار و با نتایج پژوهش کرمی و بذرافشان [9] و جنکینز و ویلری [20] ناسازگار است.

در مورد متغیرهای کنترلی نیز باید گفت که اندازه شرکت، اهرم، سودآوری و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری سهام بر رابطه بین کیفیت حسابرِس و محافظه کاری، تاثیر داشته اند. در خصوص رابطه بین متغیر اندازه شرکت و محافظه کاری، این رابطه در تمامی فرضیه‌های پژوهش در جهت پیش بینی و در فرضیه اول و دوم معنادار بوده است. این یافته با نظریه خان و واتس [22] و سوزا و همکاران [26]، مبنی بر وجود رابطه مثبت و معنی دار بین اندازه شرکت و محافظه کاری سازگار است.

درباره رابطه بین متغیر نسبت بدهی و محافظه کاری، این رابطه در تمامی فرضیه‌های پژوهش در جهت پیش بینی و معنادار بوده است. این یافته با نظریه خان و واتس [22] و سوزا و همکاران [26]، مبنی بر وجود رابطه مثبت و معنی دار بین اهرم و محافظه کاری نیز سازگار است.

در خصوص رابطه بین متغیر سودآوری و محافظه کاری، این رابطه در تمامی فرضیه های پژوهش در جهت پیش بینی و معنادار بوده است. این یافته با نظریه سوزا و همکاران [26]، مبنی بر وجود رابطه مثبت و معنی دار بین سودآوری و محافظه کاری سازگار است. درباره رابطه بین متغیر نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری سهام، این رابطه در تمامی فرضیه های پژوهش در جهت پیش بینی و معنادار بوده است. این یافته با نظریه خان و واتس [22]، مبنی بر وجود رابطه مثبت و معنی دار بین نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری سهام و محافظه کاری نیز سازگار است.

5. نتیجه گیری و پیشنهادها

پژوهش های تجربی و تئوریکي اخیر بیانگر این است که کیفیت حسابرسي موجب بهبود کیفیت اطلاعات حسابداری شرکت ها می شود. از این رو، در این مقاله، به بررسی این مساله پرداخته شد که آیا کیفیت حسابرسي تأثیری بر محافظه کاری شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران دارد؟ برای پاسخگویی به این سوال، نخست، اندازه حسابرسي، دوره تصدی حسابرسي و تخصص حسابرسي در صنعت به عنوان معیارهای سنجش کیفیت حسابرسي در نظر گرفته شدند و برای اندازه گیری محافظه کاری، از مدل محافظه کاری خان و واتس [22] استفاده شد. سپس، سه فرضیه پیرامون رابطه بین کیفیت حسابرسي و محافظه کاری مطرح و آزمون شد. یافته های پژوهش بیانگر وجود شواهدی دال بر وجود رابطه معنی دار بین کیفیت حسابرسي با محافظه کاری در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می باشد.

در انجام این پژوهش، محدودیت هایی به شرح زیر وجود داشت:

۱- ارایه مجدد اکثر صورت های مالی در سال بعد که خود نیازمند پژوهشی در مورد علل آن و همچنین معنی دار بودن یا نبودن تفاوت بین اطلاعات تجدید ارایه شده و تجدید ارایه نشده می باشد.

۲- عدم دسترسی به اطلاعات مربوط به کلیه روش های سنجش کیفیت حسابرسي.

۳- به دلیل ماهیت متفاوت فعالیت شرکت‌های سرمایه‌گذاری این گونه شرکت‌ها از جامعه مورد مطالعه حذف شده‌اند و بنابراین نتایج پژوهش قابل تعمیم به تمامی شرکت‌ها نیست.

۴- عدم دسترسی به داده‌ها و اطلاعات مالی شرکت‌ها در بلندمدت سبب گردید تا نتایج پژوهش تنها محدود به دوره زمانی کوتاهی باشد و بنابراین نتایج آن قابل تعمیم به دوره‌های زمانی بلندمدت نخواهد بود.

منابع و مأخذ

الف- منابع فارسی

۱. ابراهیمی کردلر، علی و رحمتی، سلمان (۱۳۹۳). «بررسی اندازه، دوره تصدی و تخصص حسابرس در صنعت با نقدشوندگی سهام»، **تحقیقات حسابداری و حسابرسی**، ۶ (۲۳)، ۳۸-۵۱.
۲. اعتمادی، حسین. محمدی، امیر و ناظمی اردکانی، مهدی (۱۳۸۸): «بررسی رابطه بین تخصص صنعت حسابرس و کیفیت سود در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران»، **پژوهش‌های حسابداری مالی**، ۱ (۲)، ۱۷-۳۲.
۳. آذر، عادل و منصور مؤمنی (۱۳۸۴). **آمار و کاربرد آن در مدیریت**. جلد دوم، چاپ ششم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب درسی علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۴. دلاور، علی (۱۳۸۴). **روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی**. تهران: دانشگاه پیام نور.
۵. عباسی نژاد، حسین (۱۳۸۰). **اقتصادسنجی (مبانی و روش‌ها)**. چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۶. عبدالخلیق، رشاد و آجین کیا، بیپین (۱۳۷۹). **پژوهش های تجربی در حسابداری: دیدگاه روش شناختی**. مترجم: نمازی، محمد، شیراز، انتشارات دانشگاه شیراز.
۷. علوی طبری، سید حسین. خلیفه سلطان، سید احمد و شهبندیان، ندا (۱۳۸۸): « کیفیت حسابرسی و پیش بینی سود»، **تحقیقات حسابداری و حسابرسی**، ۱ (۳)، ۲۲-۳۵.
۸. علوی طبری، سید حسین و عارف منش، زهره (۱۳۹۲): « بررسی رابطه تخصص صنعت حسابرس و تاخیر در رایه گزارش حسابرسی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران»، **دانش حسابداری**، ۴ (۱۴)، ۷-۲۶.
۹. کرمی، غلامرضا و بذرافشان، آمنه (۱۳۸۸): «بررسی رابطه دوره تصدی حسابرس و گزارشگری سودهای محافظه کارانه در بورس اوراق بهادار تهران»، **فصلنامه بورس اوراق بهادار**، ۲ (۷)، ۵۵-۸۰.
۱۰. مهرانی، کاوه. حلاج، محمد و حسنی، عباس (۱۳۸۸). «بررسی محافظه کاری در سود حسابداری و رابطه آن با اقلام تعهدی در بورس اوراق بهادار تهران»، **تحقیقات حسابداری و حسابرسی**، ۱ (۳)، ۸۸-۱۰۷.
۱۱. نیکبخت، محمدرضا و ابراهیمی، مهرداد (۱۳۹۱). «بررسی تاثیر کیفیت گزارشگری مالی بر نقدشوندگی سهام شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران»، **پژوهش های تجربی حسابداری مالی**، ۵: ۲۸-۹.
۱۲. والاس، وندا. ای، (۱۳۸۱): « **نقش اقتصادی حسابرسی در بازارهای آزاد و تحت نظارت**»، مترجم: امیر ارسلانی، حامی، تهران، انتشارات سازمان حسابرسی.

ب - منابع انگلیسی

13. Baltagi, B. H. (2005). **Econometric Analysis of Panel Data**. Third Edition, Great Britain. John Wiley & Sons Ltd.

14. Carcello, J., Nagy, A., (2004b). "Audit firm tenure and fraudulent financial reporting". **Auditing: A Journal of Practice and Theory**, 23: 55-69.
15. Dechow, P., Ge, W., and Schrand, C., (2010). "Understanding Earnings Quality: A review of the proxies, their determinants and their consequences." **Journal of Accounting and Economics**, 50: 344-401.
16. Dunn, K. A., and Mayhew, B. W., (2004). "Audit firm industry specialization and client disclosure quality", **Review of Accounting Studies**, 9: 35-58.
17. Francis, J., Olsson, P., and Schipper, K., (2006). **Earnings Quality**. 1st edition, USA. Now Publishers Inc.
18. Gujarati, N. D. (1995), **Basic Econometrics**. 4th edition, McGraw-Hill International Editions: Economic Series.
19. Hakim, F. and Omri, A., (2010). "Quality of the external auditor, information asymmetry and bid-ask spread", **International Journal of Accounting and Information Management**, 18: 5-18.
20. Jenkins, D. S., & Velury, U., (2008). "Does auditor tenure impact the reporting of conservative earnings?" **Journal of Accounting and Public Policy**, 27: 115-132.
21. Johnson, V., Khurana, L., Reynolds, J., (2002). "Audit firm tenure and the quality of financial reports". **Contemporary Accounting Research** 19: 637-660.
22. Khan, M. and R. Watts. "Estimation and Validation of a Firm-Year Measure of Conservatism." *Working Paper*, (2007).
23. Li, D., (2010). "Does auditor tenure affect accounting conservatism? Further evidence". **Journal of Accounting and Public Policy**, 29: 226-241.
24. Luo, T., (2007). "Essays on the Determinants and Effects of Financial Reporting Quality." Dissertation.

25. Ryan, S. "Identifying Conditional Conservatism." **European Accounting Review**, Vol.15, (2006): 511-525.
26. Souza, I. I., Roberto, P., and Paulo, E., (2011). "The Relationship between Auditing Quality and Accounting Conservatism in Brazilian Companies." **Journal of Education and Research in Accounting**, 7: 293-314.

Audit Quality and Accounting Conservatism: Evidence from the Listed Companies on the Tehran Stock Exchange

Abstract

Information theory is one of the hypotheses which explain auditing services demands in free markets. Thus, investors and entrepreneurs are going to have access to audited and verified information to achieve securities trading advantages. Manager opportunistic behaviors could be confined by conservatism and management biases are reduced by asymmetric verification. Conservatism looks like an efficient financial reporting mechanism. So, as mentioned before the goal of this research is to investigate the audit quality influence on accounting conservatism of listed companies in Tehran Stock Exchange (TSE). To have access to this goal, audit quality indices are measured by audit firm size, audit firm tenure and audit firm expertise. Furthermore, firm-level measure of accounting conservatism developed by Khan and Watts (2007) is utilized to measure accounting conservatism. The data sample consists of 84 companies in TSE during 1385 to 1390. In conducting this research, three main hypotheses are designed to examine the audit quality influence on accounting conservatism of the firms. Accordingly, the statistical technique known as the "Pool Data" is exerted to test the research hypotheses.

Hypotheses testing results demonstrate that accounting conservatism is positively affected by audit firm size and audit firm expertise; on the other hand even after controlling potential confounding effects, the relationship between audit firm tenure and accounting conservatism is negative.

Key words: Audit Quality, Accounting Conservatism, Pool Data, Tehran Stock Exchange.